

DOODSSTRIJD VAN EEN BEGIJNHOF

Georges Rodenbach

Vertaling: Mieke Felix

De oude zuster Barbara was grootjuffrouw van het begijnhof van Brugge, wat zoveel wil zeggen als moederoverste van de begijnen. Ze woonde dus in het Groothuis, dat gelegen was aan een hoek van het hof en dat het belangrijkste was van de kleine conventen die samen het mystieke erf vormden: grijze gevel; heldere ramen, waarachter zich, om het geheim van de kamers te bewaren, een scherm bevond, lichtblauw van kleur als vastgezette rook; een getrapte gevel met gelijke treden die de blik naar de hemel leidde.

Zuster Barbara had deze waardigheid te danken aan het stichtende voorbeeld van haar deugden. Bovendien stamde ze uit een oude adellijke familie van de streek. Sommige telgen ervan lagen begraven onder met koper ingelegde gedenkstenen in de St. Salvatorskerk. Ze was al bejaard toen ze aangesteld werd als grootjuffrouw want ze woonde al zeventig jaar op het hof. Vandaag was ze negentig jaar oud en ze herinnerde zich zeer goed dat ze haar intrede had gedaan op haar twintigste verjaardag. In die tijd was het begijnhof van Brugge nog wat meer bevolkt. Alle conventen waren bewoond. Men had nog niet, zoals nu het geval was, een deel ervan moeten afstaan aan arme gezinnen, of aan oude mensen die geweigerd waren in het bejaardentehuis.

Op het ogenblik dat zuster Barbara grootjuffrouw was geworden, was het begijnhof plots in verval geraakt. Geen of nauwelijks nieuwe roepingen meer. Het aantal zusters nam snel af, sommigen waren overleden, andere verlieten het hof om in te treden in een strengere orde: arme klaren of karmelietessen. Het begijnhof leek aangetast door bloedarmoede, een geleidelijke verzwakking die de bestaande krachten afbrak en er niet in slaagde nieuwe energie te vinden. Die kalmte, duidde dat alleen al niet op een ziekte? Het leek alsof de bejaarde stad – het wereldse, droefgeestige, herfstige Brugge – er de stilte had ingevoerd. Hoe zou een levendige gemeenschap kunnen bestaan in een stervende stad? Dat is als bloemen willen bewaren in de kamer van een stervende. Nee, ouderdom is besmettelijk, en zeker de ouderdom van een stad, de roestige klaagzang van de windwijzers, de echo van zeldzame stappen op de kasseien, de klokken...

Op zijn beurt raakte het begijnhof in verval; er waren steeds minder zusters en zij die er nog waren verkommerden in hun lethargie, zoals de zwanen op de reien die voelen dat hun levensdroom wegzinkt in het dode water.

Er waren nu nog maar twintig begijnen over en dat veranderde niet meer, of nauwelijks. Dat was het door God gewilde, noodlottige aantal, zo leek het wel. Bij elke neergang is er zo'n plotse en onverklaarbare stilstand, zoals het getreuzel van de maand oktober, die eerst, in vlagen, bijna alle blaadjes van de bomen rukt, maar er dan toch enkele laat hangen, tot de sneeuw komt.

Sinds zuster Barbara grootjuffrouw was geworden, had het begijnhof nochtans geen zware terugval meer gekend. De kleine gemeenschap was op hetzelfde niveau gebleven, zachtjes voortbewegend in het kalme hof dat er geen moeite mee had die enkele religieuzen in te kapselen in zijn stilte.

Maar de oude grootjuffrouw maakte zich zorgen. Zij naderde de leeftijd waarop elk menselijk leven eindigt. Ze voelde dat ze achteruitging, al was het geen bepaalde ziekte die aan haar vrat. Het was slijtage, het langzame verval van de woning die haar lichaam was. En ze bedacht met pijn in het hart dat haar dood een nieuwe gruwelijke leegte zou doen ontstaan. Er zou nog iemand geschrappt moeten worden uit de al zo uitgedunde lijst namen van begijnen. De mystieke bijenkorf waarin zij leefden en waarin ze de honing van de deugd verzamelden, zou helemaal verweesd zijn, wanneer zij, de koningin van de zwerm, zou overleden zijn. Was er dan werkelijk geen mogelijkheid nieuwe bijen aan te trekken?

Ze hoopte het – en tot het zover was, wilde ze niet sterven. Niet dat ze aan het leven gehecht was.

Nee, integendeel, ze verlangde naar de dood, de goede dood die haar beloning zou zijn voor zoveel jaren van gebed, vrome daden en vrijwillige versterving.

Maar het was vooral belangrijk dat het verval van het begijnhof zou stagneren. Sinds zij er de leiding had was het getal van twintig religieuzen gelijk gebleven, op bijna miraculeuze wijze bewaard. Het was nog steeds een kudde die de Goede Herder beviel, hoe klein en onbetekenend ze ook was.

Wanneer zij zou sterven zonder dat haar plaats ingenomen kon worden door een novice, dan zou er nog een zuster minder zijn in de gemeenschap, wat het begin van het einde zou betekenen. En dan moest er niet veel meer gebeuren – een ander sterfgeval, of iemand die intrad in een klooster – om de totale ontvolking in te zetten, de leegte. Ze zag het verlaten en stille begijnhof al voor zich. Het stadsbestuur zou het in beslag nemen, zoveel was zeker, want de gebouwen behoorden om onverklaarbare redenen sinds lang toe aan de openbare onderstand en werden door de begijnen gehuurd. Men zou het in stukken verdelen, bij opbod verkopen, misschien zelfs aan leken verhuren. Wat een triest einde voor het hof, een beetje zoals een ongebruikte ciborie die in een museum is terechtgekomen.

Maar de Heer stond een dergelijke teloorgang niet toe. Hij beschermde nog steeds het oude begijnhof van Brugge, waar de lucht vermengd was met de wierook van zoveel eeuwen, waar zoveel rozenhoedjes waren gepreveld, uit zoveel missalen was gelezen, dat er zich als het ware een weg van gebed had gevormd van de aarde tot aan de hemel, één die God zelf niet wilde missen. De oude Barbara had vertrouwen, niet dat ze dacht dat ze nog lang zou leven – wie kan zijn einde ontlopen? – en ze geloofde evenmin dat wetenschappelijke ontdekkingen en geneesheren haar uitstel zouden kunnen verschaffen. Zeker niet, want die middeltjes tegen de pijn die ze gebruikte, schonken haar geen verlichting. Ze vertrouwde alleen maar op de hemel. Maar, zoals het spreekwoord zegt: help uzelf, zo helpe u God. De grootjuffrouw zocht dus naar oplossingen. Ze vroeg raad, ze belegde vergaderingen. De remedie lag voor de hand: omdat zij binnenkort zou sterven, omdat bovendien de gemeenschap leegliep, moesten er nieuwelingen komen, nieuwe begijnen. Hun orde was ouderwets geworden. Maar toch moesten ze de herinnering levend houden, ze zouden zelf propaganda maken in de stad, in de omliggende dorpen, waar jonge meisjes die zich aangetrokken voelden tot de Heer, nu niet aan het begijnhof dachten, maar aan een andere congregatie die meer in de mode was. Die roeping moest gekanaliseerd worden, omgeleid worden in deze richting.

Zuster Barbara had een religieus plan opgezet, een programma dat tot een wedergeboorte zou moeten leiden. Op een dag riep ze de gemeenschapsraad bijeen, die meer dan eens per jaar vergaderde in de ruime zaal van het Groothuis waar verschillende portretten van vroegere grootjuffrouwen tegen de witgekalkte muur hingen. Roze of ivoor onder hun geschilderde linnen kap, hun lippen als verbleekte bloemen, hun blik gericht op de verte. Die ogen van portretten – alsof ze al zo vaak, sinds jaren, dergelijke bijeenkomsten hebben gezien! En zeggen dat de vergadering van vandaag wellicht één van de laatste zou zijn. In elk geval zou men de notulen ervan bijhouden, zoals men de verslagen van alle voorgaande bijeenkomsten had bewaard, neergeschreven in grote registers, verzameld in deze raadszaal, kostbare archieven van het verleden. Boeken waarin de eeuwenlange geschiedenis van het Brugse begijnhof was opgeslagen, aan de hand van de beslissingen van de raad over aankopen, belastingen, uitgaven, schenkingen aan kerken, geschillen met de overheid, contacten met bisschoppen en met de paus, die hen vaak gunsten had toegekend en volle aflaten had verleend.

Aangegrepen door de herinneringen aan lang vervlogen tijden, door de sfeer van gedachtenis en stilte die in de raadszaal zweefde, nam zuster Barbara het woord. Haar breekbare stem klonk als die van een oude gebarsten klok in een toren waarvan de stenen losgekomen zijn. Ze liet haar gezellinnen verstaan hoe verschrikkelijk het zou zijn dat hun vroegere weerklink zou uitsterven, zou verdwijnen in een totale leegte. Was het mogelijk dat het begijnhof van Brugge, beroemd sinds de middeleeuwen, zou ophouden te bestaan? Wanneer er geen begijnen meer zouden zijn, zouden dan de engelen zelf niet in de conventen en huizen komen wonen?

Haar woorden klonken nederig, maar hartstochtelijk. Alle aanwezige zusters huilden. Men nam

belangrijke beslissingen. Iedereen zou op onderzoek uitgaan, zou proberen nieuwe novices te vinden. De grootjuffrouw zelf zou met de pastoor van de Onze-Lieve-Vrouwe-kerk gaan praten. Misschien kon ze zelfs een audiëntie krijgen bij de bisschop.

De tijd verliep. De seizoenen brachten Brugge afwisselend zonneshijn, jong groen, een vrolijke aprilmaand, gevolgd door regen, de doodsklokken van Allerheiligen, bevroren reien die elke weerspiegeling doofden. Alle inspanningen waren vergeefs geweest. Er was geen enkel antwoord gekomen op hun oproepen. Maar hoe zouden de populieren aan de waterkant nieuwe blaadjes kunnen krijgen, wanneer de herfst hen heeft geslagen en er nog slechts enkele oude, zeldzame en beverige exemplaren achterblijven? Wanneer de laatste noordenwind komt zal die de bomen onherroepelijk naakt achterlaten.

Het was belangrijk vol te houden, niet weg te gaan.

De oude grootjuffrouw dacht erover na. Ze zou het langer kunnen volhouden, puur op wilskracht. Want je bent meester over je lichaam. De ziel kan, wanneer ze dat wil, gehoorzaamheid opeisen. Wanneer de materie het belangrijkste zou zijn, wat zou er dan overblijven van de vrije wil en bijgevolg van de zonde, van de deugd? Dat was wat ze heel haar leven nagestreefd had, wat alle religieuzen nastreven: het vlees dienstbaar maken, het onbelangrijk achten en onbekwaam tot handelen, het dwingen tot het celibaat, vasten, zelfkastijding.

Zuster Barbara hield zich voor dat de geest op elk ogenblik de materie beïnvloedt en de zachte was tot een vorm kneedt. Kan men immers zelf niet zijn eigen gezichtsuitdrukking bepalen? Martelaren slaagden er toch in om, onder de verschrikkelijkste foltering, uit te barsten in vreugde, zodat hun mond de vorm aannam van een glimlachende wonde? Was er een beter bewijs voor de afhankelijkheid van het lichaam? Ze overtuigde zichzelf ervan dat er nog meer mogelijk was, want hoe erg de pijn ook is, je kan jezelf ervan weerhouden te schreeuwen of te bewegen.

Je zou jezelf kunnen ervan weerhouden te sterven.

De grootjuffrouw is nog steeds in leven. Ze is zeer oud. Binnenkort wordt ze honderd jaar. Ze rekt erop, want ze wil het en zo blijft de gemeenschap even groot in aantal. Ongetwijfeld zal God haar op een dag de genade schenken een jong meisje te ontmoeten dat de geloften zal afleggen in de kapel van het begijnhof. Op die dag zal ze spreken als de grijsaard Simeon en God vragen dat Hij zijn dienstmaagd in vrede laat gaan. Maar die dag is nog lang niet aangebroken. Soms zijn er gesprekken, de hoop op een novice, een vermoeden van een roeping. Ze heeft hoe dan ook vertrouwen. Ze doet alsof ze leeft. Dank zij haar zijn er nog altijd evenveel begijnen als twintig jaar geleden. Er komen nog meer jaren en zuster Barbara zal met haar enkele gezellinnen de schijn ophouden te leven in het in onbruik geraakte begijnhof van Brugge.

Altijd zijn er enkele blaadjes, oud en verschrompeld, die zich blijven vastklampen aan de populieren van de waterkant en ons doen geloven dat het geen november is...

Vertaling: **Mieke Felix**

Georges Rodenbach, "Agonie de béguinage" in *Musée de Béguines*, Paris, Nouvelles Éditions Séguiet, 1997, p. 112-117..